

Кондратьєва А.Є.,

Національний університет "Острозька академія"

**УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ
КОНТЕКСТ: ОБРАЗ ДЕМОНІЧНОГО У ТВОРАХ
В. ШЕВЧУКА ТА ДЖ. АПДАЙКА**

Порівняльний аналіз роману Дж. Апдайка "Іствікські відьми" та повісті В.Шевчука "Горбунка Зоя" виводить на передній план головну проблему дослідження – підходи українського та американського письменників до зображення демонічного.

Мета доповіді – простежити відмінні психологічні типи відьом у вказаних творах В. Шевчука та Дж. Апдайка.

Предмет дослідження – розгляд специфіки демонізму у творчості Дж. Апдайка та В. Шевчука, аналіз функціонування образу відьми в українській та американській культурі, аналіз наукової концепції Г. Грабовича.

У дослідженні було використано такі методи, як культурно-історичний (при визначенні ментальних особливостей обох суспільств), компаративний (у порівнянні роману Дж. Апдайка "Іствікські відьми" з повістю В. Шевчука "Горбунка Зоя").

Г.Грабович у статті "Кохання з відьмами" аналізує український варіант магічного реалізму, вказуючи насамперед на "прирученість демонізму" [1: 279], який не викликає у читача панічного страху. Постійне пом'якшення демонічних елементів є головною характеристикою української ментальності у зображенні сфери містичного.

Враховуючи таку концепцію Г.Грабовича, порівняємо творчість В.Шевчука з доробком Дж. Апдайка. Відразу ж стає очевидним той факт, що в американського письменника демонізм "не приручений", тобто, такий, що може психологічно руйнувати наївного читача чи, навпаки, гартувати його шляхом протидії страху.

Натомість В.Шевчук оберігає читача від психологічного потрясіння і читач залишається, так би мовити, психологічно не загартованим у жанрі "жахів". Наприклад, у повісті "Горбунка Зоя" щоразу, коли головна героїня починає використовувати магічні здібності, В.Шевчук зм'якшує як сам процес ворожіння, так і його результат.

Шевчукова відьма не використовує спеціальних прийомів чи ритуалів для чарування. Головною силою її відьмацтва, за словами чотирьох юнаків – є постійна присутність Зої у їх снах, думках та бажаннях. Все, що є Зоїними безпосередніми діями, стосується лише зустрічей з товариством. В.Шевчук наділяє її містичною енергією: якщо вона випадково з’являється перед хлопцями, то обов’язково у темряві, з очима, як “мідні блишки” [3:34], що символічно передає п’ятому у душах чоловіків, яку жінка контролює. Головною помстою горбунки було “покарання щастям” [3:42]. В.Шевчук облагороджує мету відьми – у розв’язці стає відомо, що її єдиною метою впливу на чоловіків було народження дитини. Отже, демонізація жіночого образу набула позитивних рис.

У Дж.Апдайка відьми своїми діями завжди завдають руйнівного ефекту. Усі обряди передбачають шкоду та деструкцію чи навіть смерть. Читач американського письменника мусить бути психічно стійким, здатним не лякатися натуралістичних сцен, містичних діянь. Зрозуміло, що процес читання може стати або психологічною травмою, або уроком особливого естетичного досвіду. Наприклад, Дж. Апдайк детально представляє низку ритуалів, які розбудовує на основі жаху та споріднених негативних емоцій. Усе те, що не влаштувало американських героїнь-відьом у їхньому житті, було скоректовано ними за допомогою магії (негода, мор на тварин, покара несимпатичних їм людей, використання надприродних сил для розваг).

Відьми Дж. Апдайка є егоїстичними жінками, які керуються примхливими ексцентричними бажаннями. Можна погодитись зі словами А.Окініної, що “героїні у Апдайка вийшли найгіршого побутово-стервозного типу” [2:7]. Їхні ревності та заздрощі зруйнували як дружбу, сімейне життя, так і буття оточуючих.

Г.Грабович у вказаній статті не може обминути середньовічної ідеї: “жінка – потенційна відьма”. У тій чи іншій мірі ця ідея підтримуться як Дж.Апдайком у романі “Іствікські відьми”, так і В.Шевчуком у повісті “Горбунка Зоя”. У Дж.Апдайка сила відьми підкріплювалася бажанням помсти, а помста – емоціями ненависті. У В.Шевчука головна героїня живе для того, щоб “спокусити та звести чоловіка” [3:46]. Головним засобом для цього служить, як зазначає Г.Грабович, “краса-потворність” [1:285]. Погоджуючись із висновком літературознавця, додамо, що Зоя є відьмою не стільки за своєю суттю, як з точки зору чоловіків, “через юнацький, самоствердно-інфантильний погляд” [1:286]. Саме вони назвали її

відьмою на підставі “логічного умовиводу”: якщо вона потворна, але тим не менше їм до вподоби, – значить вона – відьма.

Зоя стає принадливою, бо є іншою, володіє внутрішнім магнетизмом. Сни, постійні думки про неї, неприступність, недосяжність на початковому етапі знайомства – така поведінка жінки притягувала чоловіків. Однак наслідком взаємин була біда: Геннадій потрапляє у в’язницю, Юрко у Сибір, Олег втратив інтерес до життя і жив за інерцією, а оповідач починає пити.

З точки зору Зої хлопці ставали її об’єктами вивчення, розуміння і “розтоплення” [3:48], у результаті чого вона допомогла їм сформуватися як особистостям. Після пригод кожен з юнаків позбувався легковажності, ставав серйозним сім’янином. Г.Грабовичем переконує, що зображення Зої переростає у кінці повісті в “традиційне, стереотипне жінконенависництво” [1:286]. Проте відблиски цієї ідеї можна побачити впродовж усього твору. Поява Зої у кінці як “потворної старої машкари” є наголошенням її фізичності, але ніяким чином не відьмацтва.

Жінки Дж. Апдайка відкрилися як відьми тільки після того, коли позбулися чоловіків. Тобто шлюб ще стримував природу магічних сил жінок. Саме цим Александра пояснює Дженіфер головний принцип набуття демонічного: “Щоб володіти вашими здібностями потрібно бути покинутою? – спитала Дженні.

– Чи кинути самій, – пояснила Александра.” □4:25□. Самотність жінки є головною умовою перетворення на відьму.

Коханцями Александри, Сьюкі та Джейн були “бездомні чоловіки, які відбилися від своїх жінок, яким до того належали” [4:46]. Всі три відьми потребували протилежного типу чоловіка. Для кожного чоловіка відьма намагалася бути цілителькою, своїм теплом та тілом полегшити життя та проблеми. Але подібною поведінкою та так званім співчуттям вона робила зовсім не добро, а вела їх у прірву.

Жінки вважали, що шлюб з чоловіком обмежує їх як особистостей та перетворює життя на суцільну рутину. Жінка – “досконалий механізм” [4: 124], який виконує всю роботу по дому, підкоряється певним правилам, виконує сталі зобов’язання. Інший предмет, з якими вони асоціювали себе була губка, яка убирає в себе усі негаразди як світу, так чоловіків зокрема. Здебільшого чоловіки прагнуть влади, яку жінка допомагає, якщо не досягнути, то відчувати. Натомість чоловіки не усвідомлюють ролі жінки у своїх перемогах.

Стиль життя трьох відьом сам по собі несе небезпечний для оточуючих характер, адже кожна з них концентрується на власній вигоді, при цьому критикуючи поведінку суспільства. Дарілл ван Хорн для відьом був засобом розваг, за допомогою нього вони втікали від нестерпної для них реальності. Вбиваючи Дженіфер, вони прагнули покарати та знищити суперницю, не дозволити Дарілли відчувати стабільність та спокій та висловити таким чином власне обурення від вибору Дарріла.

Спосіб, який кожна вибрала для знищення свого першого чоловіка, є відображенням справжнього суті кожної жінки. Для Александри порох Озі є сувеніром, Сем для Джейн є приправою, Сьюкі використовує Монті в якості настільної серветки. Вони не просто знищили їх, а залишили собі на пам'ять для використання у щоденному житті. З трьох відьом Александра мала найбільше вміння проведення магічних ритуалів. Натомість Сьюкі, передбачаючи негативні наслідки накладання прокляття на Дженіфер, мала певні сумніви щодо доцільності його здійснення.

Александра займалася останні п'ять років ліпленням фігурок. Дар ліплення з'явився зі смертю чоловіка. Александра зображує лише жінок і лише в оголеному вигляді. У кожній фігурці відсутні ноги та обличчя, але обов'язком є пуповина та вагінальна щілина. Цим самим вона наголошує на пуповині як символі початку життя кожної людини, тобто зв'язку з новим життям та на жіночому началі. Вона відходила у світ маленьких людей, у якому лише вона є творцем, де відчувала справжню гармонію. Так само як Александра шукала спокій у скульптурі, Джейн брала рівновагу з музики. Віолончель була невід'ємною частиною її життя, ще одним членом її сім'ї. Її приваблював саме цей інструмент завдяки настроям суму та ширості почувань, який він міг передати. Музикою вона могла виразити емоції, переживання, відчувати “екстаз” [1:145]. На відміну від своїх подруг та ван Хорна Сьюкі не мала мистецьких здібностей, але її стихією було слово, спілкування та написання книги. Після проведення смертоносних ритуалів, вони підсвідомо відмовилися від своїх хобі.

Отже, у висновках необхідно підкреслити, що головною ознакою зображення демонічного у повісті “Горбунка Зоя” В. Шевчука та у романі “Іствікські відьми” Дж. Апдайка виступає ступінь приручення демонізму. В українській повісті демонізм “приручений” настільки, що не викликає у читача страху; в американському романі автор значно понижує поріг вразливості читача внаслідок

накопичення жахів. Як результат жінка-відьма в американській літературі є деструктивною, егоїстичною, а в українській – набирає позитивних рис, спрямовує свою містичну енергію на влаштування як власного життя, так і самоствердження оточуючих.

Література

1. Грабович Г. Кохання з відьмами // Григорій Грабович. Тексти і маски –К.: Критика, 2005. – С. 280-298.
2. Окініна А. “Іствікські відьми”: антижіночий та антивідьомський роман? // Друг читача. –К., 2007. – № 3. – С.7.
3. Шевчук В. Горбунка Зоя // Сучасність. –1995. –№3. –С. 9-64.
4. Апдайк Д. Иствикские ведьмы: Роман/Пер. сангл. И.Я.Дорониной. – М.: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Транзиткнига”, 2004. – 381с.